

Den färdiga

Fritänkaren

Nr. 181 Hösten 2009

Sjuttonde årgångens tionde och sista nummer.

Innehåll i detta nummer:

Från årets Bokmessa (<i>mest om Finland</i>)	2
Refuseringsförlagen – förlagskrisen ur författarsynpunkt	4
Några tidiga Verdioperor	8
Min vän Ahasverus, den 92 : <i>Jerusalem</i>	9
Månadens filmer	11
Kalender, november 2009	13
Resan trots allt, del 5 : <i>Reträtten</i>	14
Resan till Phuktar, del 2 : <i>Manali</i>	15
Den lugna stormresan, del 10: <i>Bisarr ankomst till Darjeeling</i>	16
Nya lektioner i Zanskar, del 12: <i>Farväl, Lamayuru</i>	18
Den märkligaste boken	19

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månede, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 6 år.

I Finland kan avgifter insättas på *Aktia bank*, kontonummer 405510-667802 (avgiftsfritt).
IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionslut för detta nummer : 10.10.2009

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 205

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

<http://hem.fyristorg.com/aurelio>

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

WSN 1652-0122

Från årets Bokmessa

Årets tema var Spanien, men då så mycket focus lades på denna enorma bokmarknad kom märkesåret 1809 då Sverige och Finland tvångsseparerades helt i skymundan, fastän tragedin markerades genom ett antal mycket intressanta seminarier.

Det första vågade behandla det finska inbördes/frihetskriget 1918, ett outtömligt ämne som förblir smärtsamt aktuellt genom hela århundradet och är det ännu idag, vilket ådagalades då en artikel om saken i finsk press av en rikssvensk (Bjarne Stenquist) väckte gamla inflammationer till våldsamt liv igen. Seminariets rubrik var "Nationell terrorism – rötter och konsekvenser" men handlade bara om Finland, då seminariets enda mer internationella deltagare, Wilhelm Agrell, nästan inte fick någonting att säga. Den tredje deltagaren var Aapo Roselius, men det hela leddes av journalisten John Crispinsson, som var mest på bettet.

Det stora problemet med det finska frihets- och inbördeskriget är att det gick till så extrema överdrifter. När det värsta våldet var över räknade man 35,000 offer, och detta för en befolkning på då 3 miljoner är en anmärkningsvärt hög siffra för ett inbördeskrig, som bara varade ett halvår. Ännu mer anmärkningsvärt är siffrans skevhet, då den vita sidan endast räknade 5000 förluster medan den röda sidans var 30,000. Det mest anmärkningsvärda av allt är att de flesta offren skördades *efter* inbördeskriget.

De skoningslösa siffrorna står för en ytterst naken brutal sanning som inte kan avvisas. Efter inbördeskriget internerades 80,000 människor i fångläger från den röda sidan, av vilka 15,000 dog av sjukdomar, umbäranden och svält. 10,000 helt sonika avrättades. Dessa omfattande avrättningsräfster var mestadels lokala, varför det är troligt att de genomfördes av de ansvariga i tron att de skulle komma undan med det, vilket de också för det mesta gjorde. I själva kriget antas ungefär 5000 vita och 10,000 röda ha stupat, vilket lämnar oss en majoritet av offren till efter kriget.

Wilhelm Agrells synpunkt var att detta är normalt för inbördeskrig – exakt så gick det även till i exempelvis Jugoslavien helt nyligen. Det är den höga procenthalten offer, det extrema hatet, det överdrivna våldet och framför allt den brutala behandlingen av förlorarna efteråt som skiljer detta inbördeskrig från alla andra.

Som motsats anförde Agrell det amerikanska inbördeskriget, där fred slöts under ömsesidig respekt med undertecknandet av formella papper mellan de båda lägrens högsta befälhavare, Grant och Lee, varefter alla som klarat sig fick gå hem och leva vidare som om ingenting hänt – där var efterräkningarna noll.

Som del av en förklaring till hur det finska inbördeskriget blev så extremt anfördes dels det långa tyranniet under Ryssland med dess traumatiska russifieringsfinal och den blodiga revolutionen därstädes, där de röda tog makten med våld och genom kupper, vilket naturligtvis gav svallvågor i Finland. Det onödiga och tragiska med det finska inbördeskriget var att de röda i Finland försökte samma sak, fastän de i princip hade en demokratisk ordning. Agrell satte just fingret på denna tragedi, när han framhöll episoden i Stenquists bok när Gustav Möller besöker Kuusinen och förtvivlat ställer honom frågan: "Varför kullkasta den demokratiska ordningen i landet, när ni ändå redan nästan har en riksdagsmajoritet?" Det var de finska socialdemokraternas stora misstag och tragedi, att de tog till våld och försökte en odemokratisk kupp, när de hade kunnat vinna så mycket mer genom att i stället slå vakt om den demokratiska ordningen.

Att de röda tog initiativet till inbördeskriget fick den bedrövliga konsekvensen, att de vita ansåg sig berättigade att ta till terrorism för att återställa ordningen, och att de gjorde det så grundligt, att de röda egentligen aldrig återhämtade sig. Efter 1944 fick de chansen, då de fick en stark politisk ställning efter det andra världskrigets dubbla krigstragedi, och de började då undersöka möjligheten att göra upp med gamla oförrätter. Men då vägrade de nya finska socialdemokraterna att ställa upp – Finland hade då hunnit mogna till insikten om att friheten och demokratin var det viktigaste av allt, som allting annat måste underordnas.

Bokmässans roligaste seminarium var väl det mellan Jörn Donner, Mark Levengood, Merete Mazzarella och Miika Nousiainen med rubriken "Sverige och Finland – ett strävsamt par". Alla var av ytterst avvikande meningar om den saken. Jörn Donner var den finskaste av dem och avvisade allt släktskap med Sverige, Mazzarella var den vettigaste, Levengood var den svenskaste, medan Nousiainen var den mest försonliga. Mazzarella påvisade helt riktigt, att det mera handlade om syskonförhållanden än äktenskap, och att syskonen i själva verket var tre: storebror Sverige, finska Finland och svenska Finland. Jörn Donner, den roligaste i denna debatt, framhöll konsekvent hur Sverige alltid hade förrått, kört över, nonchalerat, glömt och skrotat Finland och tog fram åtskilliga belegg för detta i framför allt hur Sverige hade behandlat eller underlåtit att behandla Finland i alla Finlands krig, hur i princip Sverige aldrig hade gjort annat än svikit Finland. Det var här som Nousiainen kom in med sin storslagna försonlighet och framhöll hur Sverige alltid framstått som det enda föregångsexemplet för Finland. Det roligaste var emellertid hur alla tre var överens om skillnaderna mellan finländskt och svenskt kynne, och de gav dråpliga exempel på sina erfarenheter som finländare av svenskhetens attityd mot Finland i Sverige. Detta seminarium filmades och torde sändas i TV och där förbli tillgängligt. Man skrattade gott hela tiden, då dess underhållningsvärde var det högsta tänkbara.

Det tredje Finlandsseminariet behandlade språkfrågan och bjöd på en hel teaterföreställning. Därför blev seminariet långt, hela 90 minuter, då den virtuosa teaterföreställningen "*Piece of Cake*" med två skådespelare på minst fem språk tog halva tiden och utgjorde en exposé över Finlands hela historia sedan 1809 på svenska och finska, ryska och engelska plus diverse andra språk med hela den finländska språkproblematiken suveränt exponerad och behandlad. Framför allt jävades den gamla fördomen, att hjärnan inte orkar med hur mycket som helst, till exempel för många språk och konster, medan det i själva verket förhåller sig tvärtom: hjärnan fungerar bara bättre ju mera den får lära sig. Den är inte en slasktratt som kan bli full utan en resurs som bara ger bättre utdelning ju mer den utnyttjas och mera effektiv ju mer den trimmas. Man påvisade också det ytterst väsentliga i att svenskhetens problem i Finland och finskhetens problem i Sverige var avhängiga av varandra – båda minoriteterna kunde bara vinna på att den andra blev bättre behandlad. Den finska invandringen till Sverige har pågått sedan urminnes tider, ännu längre har det funnits svenskar i Finland, och båda minoriteterna är procentuellt ungefär lika stora. Kort sagt, det ömsesidiga utbytet är faktiskt som ett gammalt äktenskap, som bara blir bättre ju mera ömsesidigt utbytet är. Det påvisades också att Sverige och Finland aldrig krigat med varandra och att tvångsskilsmässan 1809 faktiskt varit hälsosam, då båda länderna som resultat därmed blev friare och mera demokratiska och då de ända sedan dess mer och mer kompenserat den traumatiska tvångsskilsmässan med att i stället beundra varandra till ömsesidig uppbyggelse.

Mitt fjärde seminarium handlade om något helt annat, nämligen den ack så aktuella klimatkrisen, där Bernt Skovdahl resonerade med Joakim Palme om den föreliggande situationen och framtiden. Joakim Palme företräder "Institutet för Framtidsstudier" och har sedan ett antal år samarbetat med Bernt Skovdahl, fil.dr. och lärare i idé- och lärdoms historia vid Södertörns högskola, och som nu är i beråd att ge ut sin tredje bok, som handlar om naturvetenskapens universella dilemma inför nödvändigheten att fullständigt tänka om inför den världsomfattande klimatkrise som faktiskt ingen vetenskapsman förutsett före 1980.

Dilemmat är att naturvetenskapen inte längre kan mena sig behärska naturen och kunna lösa alla problem. Det menade den sig ännu kunna göra för 100 år sedan. Klimatkrisen har fullständigt ställt hela den naturvetenskapliga självsäkerheten på

huvudet, och praktexemplet är den kända passusen i Första Mosebok, kap. 1:28-30 där Gud säger till människan efter att ha skapat henne: "Var fruktsamma och föröka er och uppfyll jorden och lägg den under er, och råd över fiskarna i havet och över fåglarna under himlen och över alla djur som rör sig på jorden..." osv, som idag framstår som fullkomligt skitprat. Det gäller inte längre inför klimatkrisens hotfulla och oavvisliga verklighet, där människan själv framstår som den enda boven med sin infernaliska befolkningsexplosion som slutresultat av Guds obetänksamma generositet – han om någon borde ha kunnat förutse att människan skulle sabba hela naturen.

I samband med detta diskuterades även James Lovelock och hans Gaia-teori, som går ut på att naturen i viss mån kan reglera sig själv och även åtgärda till exempel en uppkommen obalans mellan henne och människan. Bernt avfärdade Gaiateorin fullständigt, medan vår åsikt ändå är, att man åtminstone kunde lämna utrymme för den möjligheten, att naturen skulle kunna inrymma en för oss obegriplig och högre organisk vishet för vidmakthållandet av den balans som är förutsättningen för att något liv över huvud taget skall kunna vara kontinuerligt.

Dock hade Bernt helt rätt i det åtminstone, att man inte kan ta Gaiateorin för given. Människan står inför den utmaningen att hon måste skärpa sig och låta vettet ta överhand efter allt slarv och misshushållning med naturen, om människan alls skall kunna överleva. Därmed måste naturvetenskapen helt överge sin forna "överlägsna kontroll"- och "ofelbarhets"-ställning och koncentrera sig på de nödvändiga kanske obehagliga lösningar (exempelvis övergivandet av fossila bränslen) som naturen kräver om både naturen och människan alls skall kunna överleva...

Det femte seminariet värt att avhandla här handlade om boken och förlagens nya situation inför den digitala revolutionen. Peter Englundh diskuterade med Sigge Eklund om saken, Vulkanförlagets grundare, och kunde bara betrakta principen "*print on demand*" eller, som det heter på svenska, "behovstryck", så att ej fler exemplar av en skrift trycks än vad som efterfrågas, som fullständigt relevant och nästan idealisk för all framtida boktryckning och var för idén med 100%, då man verkligen kan ifrågasätta de etablerade förlagens principer och verksamhet, där allt är underställt kommersialismens urskiljningslösa hänsynslöshet.

Som resultat av seminariet skrev vi en artikel som behandlar ämnet utförligare:

Förlagskrisen ur författarsynpunkt

Tendensen blir tyvärr mer och mer den, att refuseringar är vad förlagen mest duger till. Bara statistiken kan knappast bli mera entydig: landets fyra största förlag får in 5400 manus med erbjudanden om publicering om året, och av dessa antages ungefär 15, det är 0,28% eller ungefär en 400-del. Resten, 99,72%. skrotas utan vidare.

Vilka är då de 0,28% som kommer ut på marknaden? Uteslutande sådana, får man förmoda, som blir garanterat vinstbärande för förlagen, s.k. 'säkra kort' som "passar in" i utgivningen och gällande normer för läsbarhet och modetrender, idag främst våld och sex. Man kan då säga, att det bara är de mest prostituerbara som marknadsförs. Resten, den stora massan av skygga talanger för vilka kvaliteten är det enda väsentliga, de känsliga och sårbara samvetsgranna finhantverkarna, för vilka varje ny refusering känns som en orättvis avhumaniserande avrättning efter det arbete de lagt ner, och som det också är, förpassas till den ihjälrefuserade obemärkthetens levande begravnad så gott som eviga tystnad.

Idag säger förlagen bestämt ifrån att de inte längre marknadsför någon författare, utan de måste göra detta själva eller finna sig i att aldrig komma ut. Varje prostituerad måste alltså vara sin egen hallick. Vad de giriga förlagen därmed helt har glömt är, att

ingen författare eller konstnär kan bli god som sådan om han/hon inte får helt koncentrera sig på sitt skapande arbete. Kreativitet går inte ihop med materialistisk administrationsupptagenhet. I ignorandet av detta förpassar förlagen i princip alla kreativa författare direkt till diket, som om detta var något nytt – jag kan räkna upp oräkneliga antal exempel på refuseringar som genomförts med vägran att ens läsa manuskriptet, manuskript som behållits utan att någonsin besvaras eller returneras och följaktligen kommit bort, manuskript som dokumentstrimlats fastän författarna begärt dem tillbaka, och så vidare.

Ändå omsätter de svenska förlagen 7 miljarder kronor om året, och det ges ut mer än 600 nya böcker i Sverige varje år. Hur kan då en författare som undertecknad, som är produktiv inom alla genrer, lyrik och prosa, dramatik och essayistisk, reseskildringar och historia, faktiskt ha refuserats i 40 år? Det måste ju vara något fel på honom.

Förlagen har aldrig angivit något fel eller motiverat refuseringarna annat än med formalistiska svepskäl. Endast i ett enda fall (av flera hundra refuseringar) har ett förlag varit uppriktigt och sagt att de inte "velat" publicera boken, som då var kanske den enda roman om klassisk balett som skrivits på svenska. När kritik förekommit har den klagat på "ett alltför ordrikt språk", "alltför hög densitet i dialogen", "för lång rollista", "för rikt persongalleri", "tendens åt det metafysiska" och att vi "inte talar svenska utan finlandssvenska" med "svenska ord som inte används i Sverige längre", som om alla dessa vore oursäktliga fel.

Det är kanske just finlandssvenskheten som är felet, att man hör till denna exotiska exklusivitet, som stinker av kulturell överkvalificering, när finkultur i Sverige stämplats med pariastatus av 1900-talets dominerande vänsterpopulism. Ett annat fel är kanske att man inte passar in någonstans, när man aldrig skrivit in sig i någon partibok eller anslutit sig till någon politisk eller religiös gruppering.

Vad är då för övrigt felet med finlandssvenskheten? En klar skillnad mellan den rikssvenska majoriteten och den finlandssvenska minoriteten är den rikssvenska känsligheten mot ohöjd realism, medan den finländska mentaliteten föredrar att mera rationellt gå rakt på sak utan omskrivningar, med ibland stötande brutal realism som resultat, medan rikssvenskheten hellre skyddar sig med eufemismer, som till exempel: att begå självmord är i Finland att helt enkelt döda sig, medan det i Sverige är att välja att inte leva längre,

Naturligtvis har båda sina fördelar, och det vore fel att fördöma någondera.

En annan mera kuriös olikhet, som kanske tydligare åskådliggör en skillnad, är de båda ländernas litterära förhållanden till en diktare som Victor Hugo, den trots allt största diktaren i det mycket litterära landet Frankrike. I Sverige är han närmast föraktad för sina teatraliska överdrifter och går knappt att finna utom i drastiskt förkortade upplagor, medan han i Finland var en klar favorit hos genialiska diktare som Zacharias Topelius och Guss Mattsson, Finlands största humorist på svenska.

Men låt oss inte förlora oss i försök till psykologiska analyspekulationer utan hålla oss till fakta. När förlagen refuserar 399 av 400 så är det en omöjlighet att alla dessa 399 skulle vara värdelöst och meningslöst skräp. När en författare gör sig besväret att pina sig med att skriva en bok så sker det sällan utan någon mening. Förmodligen är merparten av dessa 99,72% seriöst strävande skribenter med ambitionen att åstadkomma kvalitet, men de har ju ingen chans, då i princip hela bokmarknaden är reserverad åt de mycket få som "har kontakter". Ofta slutar en stor del av dessa 99,72% refusanter i självmordets totala ensamhet för att de känner sig misslyckade för att de aldrig givits någon chans.

Antag att åtminstone 10% av dessa verkligen är kvalificerade talanger med något att ge. Risken med att skrota även dem i den stora anonyma dokumentstrimlarförintelsen är att den situationen kan uppstå, att förlagen framstår som dåliga förvaltare av boktryckarkonsten och ansvarlösa mot kulturarvet. Vi nämnde Victor Hugo som knappast går att få tag på på svenska utom i stympade versioner. Risken med denna

dåliga förvaltning är att författarna börjar skita lika mycket i förlagen som förlagen skiter i dem, för att uttrycka saken på rak finlandssvenska, och att hela förlagsbranschen finner sig överkörd av den digitala revolutionen, som är mera demokratisk, då vem som helst kan få tillträde till Internet och inte bara de som "har kontakter".

Den fasta boken är dock sista slutligen det som gäller i längden för litteraturens bevarande, för vilken bara förlagen är ansvariga, och om förlagen inte lever upp till det ansvaret kan det inte gå väl för förlagen.

Som jämförelse kan man nämna, att Spanien, med bara drygt fyra gånger större folkmängd än Sverige, ger ut 140,000 titlar om året med tryckning av en miljon böcker om dagen och en årlig bokutgivning av 7 miljoner böcker. Med bara drygt fyra gånger större folkmängd är alltså ändå den spanska bokutgivningen mer än 100 gånger större än den svenska, medan Sveriges utgör mindre än en procent av den spanska, där bara en bråkdel går till Latinamerika, som för det mesta trycker själv.

Ändå har Sverige papper.

Ur kommentarerna:

"I sanning en grym värld. Författare får försöka finna andra vägar. Det som skulle kunnat bli något stort, får istället förvissas till ren hobbyverksamhet, där ett fåtal kan få ta del i deras skrivna ord. Det är kanske precis som i musikindustrin...ett fåtal bestämmer vem och vilka som ska promotas och satsas på. Vi är helt i deras händer!!!! Nuförtiden verkar deckare vara det enda förlagen är intresserade av att ge ut ..."

Så här har Laila Roth kommenterat:

"Förlagen har otvivelaktigt låtit sig kommersialiseras ihjäl. De har fastnat i sin egen fälla och klarar inte konkurrensen från den helt nya penningfria digitala marknaden. Det kapitalistiska systemets världsordning håller på att slås ut av det nya digitala in natura-systemet. Gratulerar, Christian. Du är helt rätt i tiden. Du har gjort allt vad du har kunnat, och förlagen får stå sitt kast som inte velat nappa under 40 år. Alla dina verk (?) har du gjort tillgängliga på nätet, så att vem som helst kan ladda ner dem, och vill de ändå ha böcker finns de även tillgängliga på Vulkan. Allt erbjuder du så gott som gratis, och en bättre service kan man knappast ge. Hur kan ett etablerat bokförlag med långsam otymplighet och tungrodd organisation klara en sådan konkurrens? De är dödfödda genom sin massiva tröghet. Det är bara att konstatera. *Just carry on. You'll survive them all.*"

Som bokläsare och litteraturälskare skulle man ju tycka, att det både vore i bokförlagens intresse och deras skyldighet att se till, att åtminstone klassiker alltid finns tillgängliga. Vi nämnde tidigare bristen på tillgång till Victor Hugo på svenska, där till exempel hans dramer inte finns tillgängliga alls. Andra klassiker som saknas i svenskt tryck är Schiller, Goethe och Stefan Zweig, i synnerhet deras dramer utom de vanligaste, (i Göteborg finns i Stadsbiblioteket bara en bok tillgänglig av Stefan Zweig och en annan ute på Hisingen,) och mindre kända romaner av Tolstoj och Dostojevskij, för att inte tala om merparten av Tjechovs noveller, den störste novellisten av alla... Vore det inte äntligen dags för en fullständig upplaga av honom på svenska?

Någon undrade om "Krig och fred" skulle ha funnit en förläggare idag. Naturligtvis skulle det ha varit en omöjlighet. Den har ju alldeles för många karaktärer (500) med en alldeles för komplicerad handling där två familjer hela tiden blandas ihop med omöjliga namn dessutom, och alla är de högvälborna – sådant är anathema i Sverige. Att Tolstoj själv var greve skulle bara ligga honom i fatet, så att förlagen skulle refusera honom direkt vid blotta åsynen av det adliga namnet. Varken Bonniers eller Norstedts skulle bry sig om att läsa ett så hopplöst manus, de skulle avfärda det med ett artigt men intetsägande "Vi kan inte publicera det" medan just de skulle vara de enda som kunde göra det. Pirat skulle antagligen lämna manuset i någon hög där det automatiskt med tiden skulle sluta i dokumentstrimlaren, och när greve Tolstoj artigt efter ett halvår skulle undra om han kunde få tillbaka den tionde omarbetade versionen, då Pirat visat så obefintligt intresse för det, skulle förlaget beklaga att manuset förstörts, fastän författaren bett om retur vid refusering, varvid Pirat helt artigt skulle erbjuda författaren en färdigtryckt pocketdeckare i stället med mera effektivt våld och sex – det var ju det Tolstoj saknade.

Ännu sämre skulle Dante Alighieri behandlas. "Vers? Regelbunden? Religiöst? Metafysiskt? Släng skiten!" Ingen skulle vara omöjligare än han – i Sverige. Inte ens i Berlusconi Italien skulle han behandlas bättre, och som landsflyktig "*undesirable*" hemma skulle han helt enkelt hänvisas till rännstenen som andra uteliggare – ett fall för Stadsmissionen.

Victor Hugo skulle knappast vinna bättre gehör, inte ens med "*Les Misérables*", denna sentimentala smörja om en gubbes ständigt allt djupare förfall så att han till slut visar pedofila tendenser, då i brist på flickan Cosette han i stället umgås med hennes tösakläder – vilket dravel! För att inte tala om alla de omöjliga övermåttan löjliga intrigerna i alla hans andra verk – bara självmördare och vanskapta monster, där det inte ens förekommer någon lyteskomik.

Och ingen skulle skratta åt Dickens i Sverige, hur rolig han än var i England under bättre tider, bara menlösa galningar där sentimentaliteten ständigt går till överdrift i alla de ständigt överdrivna dödsscenerna med barn – karlen var ju abnorm!

Melvilles "Moby Dick"? En torr vetenskaplig fackbok om valfångst. Dumas romantiska äventyr? Bara befängd smörja som hela tiden upprepar sig. Jules Verne skulle anses som alltför mänsklig för att passa in i dagens kallhamrade science fiction där naturen helt har skrotats och allt bara handlar om maskiner och ondaste tänkbara *aliens*. Dostojevskij skulle omedelbart ha inspärats på mentalsjukhus och aldrig lyckats komma ut därifrån utan att omgående åka in igen – han var ju värre än Thomas Quick med alla sina flickor, som han till och med öppet förevisade i minst tio romaner! Gärna våld och sex, men inte med barn!

Nej, ingen kvalificerad författare från förr i tiden skulle ha någon chans att slå igenom idag. Det är ju genier som James Joyce som gäller med sin totala oläslighet som föredöme med konsekvent modernism utan någon hänsyn till läsaren eller till språket, och George Orwell med sin omänsklighets mönsterstater, där all känslighet är kliniskt utrotad...

I rättvisans namn bör det dock anföras, att en betydande del av skulden till den omfattande förlagsdöden i Sverige låg i den förhatliga moms-skatten, då bokvärlden i decennier tvingades till handikapp och kryckor genom en moms på 25%, som i princip gjorde det omöjligt att köpa böcker utom för de rika. I inget annat land var det lika illa. När någon gång frågan väcktes om skatt på böcker i England höjdes omedelbart ett ramaskri – beskatta inte läsning och kunskap! I Sverige så finns dock fortfarande den beskattningen kvar, om dock reducerad, men bara med två tredjedelar. Den parasitinkomsten på läsning och kunskap skulle aldrig någon svensk politiker kunna tänka sig att vara utan.

Några tidiga Verdi-operor

”Ernani” bygger på pjäsen ”Hernani” av Victor Hugo och berättar den romantiska rövarhistorien om hjälten Ernani i Spanien som blir stråtrövare och fredlös efter att hans familj drabbats av en utsäglig orättvisa. Han blir kär i den vackra brorsdottern till skurken de Silva, som själv vill tvinga sin brorsdotter till äktenskap med honom. Komplotten kompliceras av att kronprinsen Don Carlos blandar sig i leken, som enleverar den vackra brorsdottern, som heter Elvira. För att få henne tillbaka sluter de Silva och Ernani förbund med varandra, de Silva ger Ernani nåd men bara på det villkoret, att Ernani måste gå i döden om de Silva kräver det. (Självordskomplotter förekommer i nästan alla Victor Hugos dramer och romaner. Här kan man med viss rätt fråga sig hur någon kan mena sig ha rätt att kräva självmord av en annan utan rimlig anledning. Nåja, alla Victor Hugos pjäser är inte de allra bästa, och denna var mycket tidig – 1830.) I deras nya komplotter ingår ett överlagt mord på tronföljaren Don Carlos, som enleverat Elvira. De lyckas stjäla henne tillbaka, men mordkomplotten mot tronföljaren avslöjas samtidigt som han genom omröstning koras till kejsare som Karl V. Han uppdragar komplotten i denna veva och dömer Ernani till döden, som genom lottning skulle ha utfört mordet. Elvira träder dock emellan och lyckas få honom så benådad, att hon rentav blir gift med honom – Don Carlos, nu kejsar Karl V, menar sig som kejsare ha råd att vara storsint. Bröllopet äger rum under övliga festliga former, men till bröllopet infinner sig en maskerad gäst, som visar sig vara farbror de Silva, som kräver att Ernani uppfyller sitt löfte och begår självmord – han kan helt enkelt inte med att se sin Elvira gift med honom. Ernani som den konsekventa hedersman han är uppfyller löftet, och Elvira följer honom i döden... Blev de Silva manne gladare eller lyckligare av det? Man frågar sig.

Som sagt var, pjäsen hör inte till Victor Hugos allra bästa, men Verdi har gjort ett storartat musikaliskt spektakel av det hela som minsann varken saknar dramatik eller bländande arior och hänryckande marscher och körer. I kritikernas samtida utlåtanden om Verdis operor går det nästan som en röd tråd igenom dem alla, att storyn och skådespelet är erbarmliga, texterna taffliga, intrigerna löjliga och handlingen ofta är mer än skrattretande, medan dock Verdis musik alltid tål att höras mer än en gång och lyfter upp dramat från en hur låg nivå av löjlighet som helst upp till perfektaste sublimitet. Man behöver inte veta vad de stackars aktörerna egentligen sysslar med – att bara lyssna till deras musik ger mer än tillräckligt. Sätter man musiken samman med texterna går man miste om det bästa, då texterna alltid drar ner musiken, medan musiken alltid är mer än texterna.

Operan hade premiär 1844, två år efter ”Nabucco”, och det finns en utmärkt grammofoninspelning med Placido Domingo, Mirella Freni och Nikolai Ghiaurov under ledning av Riccardo Muti från La Scala med applådaskor och allt.

”Macbeth” från 1847 kan sägas vara hans första moderna opera. Här är det i alla fall inget fel på texterna, och det ohyggliga dramat är mästertligt komprimerat och anpassat för ett operaspektakel. Musiken är som alltid hos Verdi alltigenom intressant och mestadels bländande, medan man dock kan ifrågasätta detaljer som häxornas beskedlighet – här är de minsann inga rälige käringar utan snarare insmickrande älvor, och det förekommer till och med en balett med dem, som är i lättaste laget, så långt borta från ödesdiga förbannelser och undergångspathos som man kan komma. Det hörde till den tidens praxis, att operakompositörerna måste stoppa in små baletter här och där hur litet de än passade in i till exempel ett blodigt ödesdrama, sprattlande balettflickor som omväxling var helt enkelt ett kommersiellt krav för att garantera behållningen av hela publikintresset, men just i ”Macbeth” kan baletthoppor i häxsammanhang nog förefalla lite väl svärmotiverat. Det är ju liksom det sista som förekommer i originalet...

”Korsaren” från 1848 bygger på en dramatisk dikt av Lord Byron som bearbetades för opera ett antal gånger, och även Verdi råkade ut för detta, men sin vana trogen gjorde han det bästa av saken. Resultatet är en av Verdis mest undervärderade och orättvist behandlade pärlor. Den är ovanligt kort men desto mera virtuos alltigenom.

Storyn är byronsk rövarromantik när den är som bäst. Han deltog ju i grekernas frihetskamp mot turkarna, och här är det buckanjärer som gör sina egna råder mot turkarna från någon grekisk ö. Deras ledare Conrad får något mystiskt meddelande i sitt svärmod, som får honom att plötsligt entusiastiskt leda ett kapartåg mot den gruvlige turken Seid, som har ett harem. Piraterna sätter eld på turkens fartyg och fästning och harem, här förekommer praktfulla sjörövar- och odaliskköror, men några av piraterna åker fast, däribland Conrad själv. Seid beslutar att han skall avrättas så långsamt och grymt som möjligt, men hans främsta haremsdam Gulnara blir olyckligt kär i den granne piraten – här finns det skäl att förmoda att Conrad och Gulnara kan ha något förflutet gemensamt, då Gulnara alldeles uppenbart inte befinner sig i Seids harem frivilligt utan troligen förslavats där – det var kanske rentav hon som skickade Conrad det mystiska meddelandet, som vi aldrig fick veta vad det var. Hon beslutar sig för att befria Conrad innan han torteras ihjäl, och med kniven i högsta hugg går hon och slaktar Seid helt själv personligen.

Därmed skulle det ju vara bäddat för ett lyckligt slut, Conrad och Gulnara och alla piraterna kommer ju undan efter Seids gruvliga död, men ack! Hemma på den grekiska ön har Conrad en annan käresta Medora, som inte kan leva utan Conrad. I övertygelsen om att Conrad denna gång inte skall komma tillbaka från sitt äventyr har hon tagit gift och dör precis efter att Conrad kommit hem igen. Detta kan Conrad inte acceptera, så han hoppar över bord och tar livet av sig. Då slocknar även den stackars Gulnara...

Inte förrän i vår egen tid åstadkoms den första grammofoninspelningen (med José Carreras och Montserrat Caballé) som, som nästan alltid när det gäller Verdi, är fullkomligt bländande. Verdis produktioner kräver i princip fullkomlig musikalisk perfektion för att göras rättvisa, och detta åstadkoms under 1800-talet i regel endast som undantag, varför många av hans operor gjorde fiasko – det mest ökända är ju ”La Traviata”, idag hans mest älskade opera och kanske den mest populära av alla operor, där på premiären den lungsjuktiga döende Violetta gestaltades av en alldeles för fet elefantprimadonna, som misslyckades med att göra den tuberkulossjuka rollen övertygande – folk skrattade ihjäl sig. Men på grammofon kunde man äntligen i vår tid åstadkomma musikalisk perfektion, vilket plötsligt har lyft fram Verdi till den rättvisa status av kanske den allra största operakompositören någonsin som han troligen gjorde sig förtjänt av.

Fritänkarens botanisering bland Verdis mindre kända operor kommer att fortsätta.

Min vän Ahasverus, del 92: Jerusalem.

*(Detta är den formella avslutningen på romanen ”Min vän Ahasverus” från 1984.
Vi kan dock inte garantera att Ahasverus inte hör av sig igen.)*

Vad vore historien värd utan några personliga ord om Jerusalem, världens centralpunkt och historiens ansikte och kärna? Platsen var Abraham tänkte offra Isak, var Jesus korsfästes och varifrån Muhammed önskade att världen skulle tro att han flög i luften har sedan dessa händelser alltid stått i centrum för alla historiens viktigaste skeden mest till skada för staden själv. Den judiska civilisationen under konung David var en universell höjdpunkt i historien, om Nebukadnessar ej erövrat Jerusalem hade han ej blivit så namnkunnig som han alltjämt är än idag, Pompejus Magnus' och republiken Roms ära och framgång nådde sin klimax i och med erövringen av Jerusalem varefter båda delarna, Pompejus och hans romerska republik, gick åt helvete, ingen har någonsin

grundat en större religion än Jesus genom sin offerdöd i Jerusalem, och genom hans agerande drevs den första kilen in mellan judendom och den romerska världsordningen. Denna kil drevs allt hårdare in under de följande årtiondena genom de kristnas världsförnekelse och genom judendomens alltmer upproriska attityd mot Rom. Tiberius var jämförelsevis tolerant, men både Caligula och Claudius begick svåra övergrepp mot judarna. Ändå var Jerusalems undergång år 70 enbart judarnas eget fel.

Jag älskade sådana gamla vise män som Jochanan ben Sackai och Gamaliel den äldre, som aldrig tröttnade på att i det oändliga tjata om att den enda rätta världspolitiken någonsin var "fred till vilket pris som helst". Sådana män har alltid haft rätt och skall alltid ha rätt, men de har alltid föraktats av världen. Jochanan ben Sackai och Flavius Josefus stämplades för evärdliga tider som fegisar när de under belägringen av Jerusalem lämnade staden för att försöka försona judendomen med Rom. I stället hyllas de båda galningarna rabbi Akiba och Simon bar Kochba som oöverträffade hjältar för att de predikade våld mot Rom och åstadkom våld mot Rom och åstadkom Jerusalems förstörelse därmed. Förvisso var sådana fanatiker saliga män, men att sådana åstadkom templets förstörelse kan aldrig förlåtas dem.

Under hela Medeltiden från kejsar Henriks besök i Canossa till kejsar Fredrik II:s död knappt 200 år senare var också Jerusalem ständigt i centrum för hela världens uppmärksamhet, då hela världen under hela den tiden outtröttligt slösade bort sin bästa mankraft på att bråka om den staden. Det stora fatala fel som korstågsledarna från början begick och sedan aldrig tröttnade på att fortsätta begå var att fullkomligt försumma att ta judarna med i beräkningarna. Varje korstågs initiativ utlöste judeförföljelser, varför korstågsriddarna aldrig fick judendomen med sig. Därför och enbart därför gick varje korståg på tok.

Det första lyckades ju visserligen i någon mån, då det så hjärtligt och över lag besjälades av verklig samarbetsanda: det lyckades för att det inte hade någon högsta ledare, utan alla ledarna och riddarna och soldaterna hjälptes faktiskt åt. Det första splitet och det sista, som vållade korsriddarnas undergång, såddes av misshandlade judar.

Det fanns dock några få lysande undantag bland korstågsledarna. Dessa var två. Det var Fredrik Barbarossa och hans sonson Fredrik II. Båda dessas korståg var enbart berömliga så länge de varade, båda kejsarna var lysande furstar, och särskilt den senare var till och med judarnas vän. Därför var han den ende som någonsin lyckades intaga Jerusalem utan större svårighet. Men Fredrik Barbarossas korståg var det ädlaste. En ypperlig här på 100,000 man löpte snabbt och i god ordning hela vägen från Regensburg till Ikonium utan plundringar, utan förluster och nästan helt utan fläckad moral och verkade fullkomligt oövervinnliga. De hade bemästrat hela Orienten om kejsaren hade fått leva, ty han ensam gav detta korståg dess så otroliga moraliska styrka. Sultanen Saladin, vars livs högsta berömmelse och lycka hade åstadkommits genom erövringen av Jerusalem från de kristne, bävade och darrade inför ryktet om denne gamle storslagne kejsare värre än för någon övermäktig fiende på nära håll. Men liksom för att bevisa sin oumbärlighet och sin mänskliga storhet dukade den gamle kejsaren under inför naturen, varvid hela detta underbara och så framgångsrika korståg kom av sig. Det genomfördes först under den ännu mer upplyste Fredrik II.

Vilken underbar mankraft korstågen till det Heliga Landet hade att uppvisa! Det var idel hjältedygder och riddarära, äventyrlighet utan gränser och fanatisk extas som ledde till självutplåning, som i Ludvig den heliges, Franciscus och barnkorstågets fall. Vett sänkades från början till slut och uppvisades endast av de tyska kejsarna. Galnast och mest självdestruktiva var påvarna, som aldrig upphörde att driva ut mera européer till en säker död i Orienten och som genom sitt vanvettiga hatiska och enbart destruktiva krig mot det tyska kejsardömet endast åstadkom kyrkans eget fördärv och förlusten av korstågens frukter.

Den störste korsriddaren och den mest typiske var utan tvivel Rikard Lejonhjärta, denne galning, som aldrig gjorde något om det inte var grant eller häftigt eller effektivt.

Han var ingen politiker utan endast en äventyrare och fantast. Han var ingen krigare utan mera en hejdundrande sportare. Hos honom var alla de allmännaste korsriddaregenskaperna flagranta in absurdum: helt regerad av sina nycker följde han aldrig några planer, höll han aldrig några löften, såg han aldrig till sin egen fördel och brydde han sig sju om framtiden. Han var en romantiker som alla korstågsriddarna var men han mera än någon annan. Walter Scott och Robin Hood-legenderna har gjort honom större rättvisa än man tror. Han var en krigets improvisatör, något som en krigsledare aldrig får vara.

Nog sagt om korstågen. De slutade lika illa som de började, och värst gick det alltid för Jerusalem och de andra städer som korsriddarna mest byggde upp. Och ändå: hur mycket kan man inte lära av korstågstiden idag, när ett nytt Israel har uppstått som så mycket liknar korsriddarnas ansträngt upprätthållna konungarrike Jerusalem!

Liksom Israel stred korsriddarna mot en övermäktig fiende: islam, den mest övermodiga och därför den mest vanvettiga av alla religioner. Liksom Israel hade korsriddarna vanligen framgång mot denna övermäktiga fiende när de blott var samlade och hågade att parlamentera. Liksom Israel berodde korsfararstatens existens uteslutande på ekonomisk och praktisk hjälp utifrån, från väst. Om detta stöd försvinner måste Israel liksom korsfararstaten gå under.

Korsfararstaten var dock värd att upprätthållas. Genom de länge underhållna hamnstäderna Antiokia, Tyrus, Sidon, Tripolis, Ackon, Haifa, Jaffa och Beirut utvecklades en storslagen handels- och affärsverksamhet som både västern och östern hade magnifik nytta av. Under ett sekel var korsfararstaten Jerusalem den underbara bron mellan öst och väst, som delvis förenade dem i konstruktivt utbyte med varandra. Ingen stad förstod detta bättre än de kloka handelsmännen i Venedig, och ingen stad skodde sig mera på korstågen än Venedig. Och genom Venedigs kontakter österut med Orienten inte minst genom Marco Polo kom de första impulserna i gång som startade renässansen.

Världen behöver en stat som Israel och måste bistå den med alla medel. Och Israel måste bevara världsfreden till vilket pris som helst. Det är Israels världspolitiska uppgift. Jerusalem får icke falla en gång till.

Eller som rabbi Gamaliel en gång sade till aposteln Paulus:

'Alla religioner är värdelösa i jämförelse med den goda gärningen. Och den goda gärningen kan endast åstadkommas genom fredligt samarbete med sin nästa.'

Din vän Ahasverus."

Månadens filmer

Sidney Lumets "Serpico" med Al Pacino i titelrollen som hederlig polis som blir mobbad av sina kolleger och slutligen avpolleterad från rörelsen för denna kontroversiella egenskap, som han är konsekvent med, är en sann historia, och filmens värde är därför närmast dokumentärt. Som alla Lumets filmer är den väl sevärd.

En annan polisfilm var av mera tveksamt och förutsägbart slag, då Michael Douglas spelade huvudrollen i "Sentinel" som Secret Service-veteran sedan 25 år som naturligtvis blir offret för en komplott. Man har sett allt detta förut – hysterisk paranoia-action med biljakter och den enda hederliga huvudpersonen som den mest förföljda och komprometterade, jagad av hela Amerika, medan man aldrig ens får veta de verkliga presidentmördarnas motiv. Tyvärr har Michael Douglas alltför sällan lyckats sega sig över rena schablonfilmer. Hans kärleksaffär med presidentskan (Kim Basinger) är av någon anledning föga övertygande. Den enda behållningen av filmen var väl inblicken i hur Secret Service fungerar.

Lika sval var den brittiska *"Born Equal"* (på svenska: "Skilda liv") om en miljonär som får högsta vinsten och blir filantrop och slutligen blir mördad för det – en fadd och avslagen historia, som koncentrerar sig på vardags-Londons gråhet, som om detta var något värt att visa upp. Hela vägen känner man hur idyllen och lyckan hotas av något okänt, och mycket riktigt: hur bra och oskyldigt allting än verkar, så slutar det med total katastrof, vars mening är fullständigt meningslös.

Mera effektiv var då Wes Cravens *"Red Eye"* om ett nattflyg till Miami, där huvudpersonen, en oskyldig men effektiv hotellvärdinna, till resällskap råkar få en lejd mördare som är ute efter att organisera mordet på en senator i hennes hotell, varför han måste hota med att mörda hennes far för att få senatoren omplacerad i rätt rum, där han kan mördas med hela sin familj. Men flickan är skärpt och klarar biffen, även om det blir genom många om och men – detta är en effektiv actionfilm helt utan döda punkter, där spänningen skickligt stegras med varje scen för att i slutet slå över i det groteska, den vilda jakten i huset under hysterisk skottlossning och ständiga råsupor är helt i Wes Cravens normala superöverdrivna stil och helt onödig. Beteckningen "Red Eye" står för de röda ögon som flygpassagerare under en nattflygning plägar få, i detta fall mer än någonsin...

Lika kall och omänsklig som *"Born Equal"* var Woody Allens visserligen mästervisa men ack så avskräckande film *"Match Point"* om cyniska beräkningar i den engelska överklassen med Jonathan Rhys i huvudrollen som mördaren, som tar livet av sin stackars havande älskarinna Scarlett Johansson, då hon blivit en belastning sedan hon inte kan annat än bara klaga på hur han har svikit henne. Woody Allens filmer får i regel högsta tänkbara kritikerlovord, medan vanliga människor inte kan titta på dem – de är tröttsamma eller avskräckande cyniska i kallhamrad omänsklighet, och humorn, som Woody Allen i tidernas begynnelse lovade så mycket med, blev med åren allt mindre rolig. En film som *"Match Point"* är klart sevärd, spännande och intressant första gången, men man vill aldrig se om den.

Då var *"The Flight of the Phoenix"* med Dennis Quaid ack så mycket roligare och höll mer än väl även andra gången, denna spektakulära äventyrsfilm, som visserligen följer ett gammalt och välprövat recept men utan att upprepa gamla succéer – storyn och dess behandling är helt originell, och samtliga skådespelare (inte bara Dennis Quaid) gör mer än väl ifrån sig. Ett transportplan råkar ut för sandstorm i Gobiöknen och strandar 100 mil från närmaste mänskliga boning, så att det enda sättet för de flygbrutna att klara sig är att ta sig därifrån genom att av flygplansvrakets rester bygga upp ett nytt mindre plan. Dramatik saknas minsann inte, här finns åtskilligt hämtat från den verklighetsbaserade "Vi lever!" (*"Alive!"*) även om här kannibalismen kan undvikas, och nomader, smugglare och rövarskaror utgör en extra maffig krydda. Slutet är fullständigt hisnande.

Mera dokumentärt intressant var den originella *"Crash!"* och dess exploatering av mänskliga mentaliteter som utsätts för krockar – filmen börjar med en seriekrock och följer sedan upp deltagarnas tidigare erfarenheter av liknande provningar och flätas skickligt samman till en ödeshärva, där man kan botanisera i det oändliga – en sådan här film utgör en guldgruva för mänskliga analyser. Sandra Bullock är en av de krockdrabbade, en annan är huvudpersonen från *"Hotell Ruanda"* här som polis, det är en intrikat offerstudie där egentligen ingen är skyldig vad han/hon än gör, utan det är ödet som spelar in med ständiga raffinerade överraskningar.

Den verkliga ödesanalysen var dock den gamla klassiska *"The Strange Love of Martha Ivers"* med Barbara Stanwyck, alltid lika praktfull, i titelrollen, även om denna här är ganska liten. Den andra damen Elizabeth Scott, som spelar en illa behandlad tjeckisk invandrerska, gör en betydligt större och egentligen intressantare roll flankerad av Van Heflin när han var som bäst (1946), medan en ung Kirk Douglas spelar Barbaras stackars misslyckade äkta man. Det är storyn som är det intressanta här – Van och Kirk

är den rika arvtagerskan Barbaras bästa vänner som små, när hon råkar vålla sin grymma mosters död med dem som vittnen – Van klarar sig, medan Kirk blir fast på livstid helt beroende av henne i äktenskap. Ingen av männen begriper sig på Barbara och hur hon tänker och resonerar i sina sällsamma manövrer, och först i den sista sensationella scenen börjar man fatta hur gränslöst olycklig och fast i sin rikedomsfälla hon hela sitt liv har varit och lidit av. Som alla Barbara Stanwycks (egentligen Ruby Stevens) komplicerade kvinnoroller är även denna outtömligt intressant. Lewis Milestone gjorde denna klassiska film, som också gjort så många andra, exempelvis "På västfronten intet nytt" redan 1931 och den vackrast filmade versionen av "Myteriet på Bounty" 1965.

En annan klassisk *film noir* från den tiden (1948) är "*The Scar*" med Paul Henreid i dubbelhuvudroll (Ingrid Bergmans äkta man i "Casablanca"), som han gör bra: detta är helt och hållet hans egen film, låg budget och anspråkslös men med makalös musik av Sol Kaplan – då filmen är så stram och enkel är det nästan musiken som står för hela dekorationen. Joan Bennett spelar den kvinnliga motparten och är den enda som klarar sig – de flesta andra blir mördade. Henreid är en äventyrare som råkar illa ut och förföljs av mördare, medan en dubbelgångare visar honom hur han kan klara sig genom att mörda dubbelgångaren och ta dennes roll som psykoanalytiker. Det visar sig emellertid att psykologen sitter i ännu värre knipa än stackars Henreid, som, visar det sig, hade klarat sig om han inte bytt karaktär. Det är inget fel på storyn, som är mycket dubbelbottnad, medan filmens svaga tekniska kvalitet inte borde få vara en nedsättande faktor – och Paul Henreid har väl aldrig varit bättre.

Vi har försökt se Stieg Larssons "Flickan som lekte med elden", men den var ständigt utsåld, så den får vänta.

Kalender, november 2009

- 2 Daniel Boone 275 år.
- 3 25 år sedan Indira Gandhi sköts ihjäl.
- 4 30 år sedan den amerikanska ambassaden i Teheran stormades och gisslan togs.
- 9 *Katherine Hepburn* 100 år.
20 år sedan Berlinmuren föll.
- 10 *Johann Friedrich von Schiller* 250 år.
Claude Rains 120 år.
- 12 Alexander Borodin 175 år.
Grace Kelly skulle ha fyllt 80.
- 14 Jawaharlal Nehru 120 år.
- 15 Brasilien firar 120 år som republik.
- 16 50 år sedan första föreställningen av "*The Sound of Music*" på Broadway.
Tiberius, Roms andre kejsare, fyller 2050 år.
- 18 Kejsar Vespasianus, som byggde Colosseum, fyller 2000 år.
Johnny Mercer 100 år, skyldig bl.a. till musikalen "*Seven Brides for Seven Brothers*".
- 24 150 år sedan Darwins "*Origin of Species*" publicerades.
- 26 Tina Turner 70 år, rockar fortfarande.

Resan trots allt, del 5 : Reträtten.

Den ortodoxa påsken stod för dörren, och den iaktogs mycket mera rigoröst i ortodoxa länder än i den katolska världen. Jag hade ett givande samtal om detta med min unge värd. Han berättade, att under 40 dagar före påsk får de ortodoxa varken äta kött, ägg eller olja. Fastan tas på allvar, och påsken är årets högsta högtid. I katolska länder är påsken och julen ungefär jämbördiga, medan i protestantiska länder julen nästan är den enda som räknas och då nästan är helt sekulariserad. Ingen fasta i protestantiska länder, i stället gäller fettisdagsbullarna ända fram till påsk, och inte ens katolikerna tar fastan helt på allvar längre.

Diana i Bulgarien hade hoppats att jag skulle komma dit till den ortodoxa palmsöndagen, då jag firade påsksöndagen i Verona, och nu hade jag alltså möjlighet att fira en påsk till. Jag hade faktiskt en gång förut under en resa på 90-talet kunnat fira dubbel påsk, men jag avstod denna gång. Resan var ju lemlästad från början.

Ändå hade den varit värd besväret, och ännu var den inte slut. Mina dagar i Athen hade varit fullkomligt underbara, och det var svårt att lämna. Doktor Sandy hade varit på sitt allra bästa humör (övertäckande nog, det hade han minsann inte alltid varit,) trots sin nästan totala pessimism angående mänskligheten: ”Människan är född oförbätterlig. Hon kommer aldrig att fatta att klimatkrisen och faktiskt alla världens problem bara är hennes eget fel, hon kommer därför aldrig att kunna helt ta ansvar för situationen och göra något åt saken, och då måste det gå som det går: åt helvete. Och allt vad vi kan göra, som ändå är beredda och villiga att ta ansvar och göra något åt saken, är att i den mån det är möjligt dämpa fallet och lindra skadorna. Jag har tur som är gammal.” Han är 74 år i år.

Den sista överraskningen som Athen bjöd på var unge Louis, en tjuugoårig fransman som studerade i Utrecht i Holland. Han var en ung entusiast ute i världen för första gången och mycket ivrig att lära sig allt. Han vände sig till mig för vägledning, vi pratade en hel kväll tillsammans, han ville bli resenär och journalist, och jag gav honom alla goda råd jag kunde ge, främst att tillgodogöra sig så många språk som möjligt så tidigt som möjligt, och att resor var alltid den bästa utbildningen. Vi kom till och med in på klimatkrisen och Tibetfrågan, och han var inte alls lika pessimistisk som doktor Sandy – han var ju ung! Han bad mig även om en litteraturlista, och då han var inne på den moderna litteraturen, (han läste Jack Kerouac,) rekommenderade jag några böcker av Gore Vidal, Stephen Marlowe och Philip Roth, främst Gore Vidals båda klassiska antikskildringar ”*Creation*” och ”*Julian the Apostate*”. Vi blev mycket goda vänner, utbytte adresser, både sköldpadd- och elektriska, och lovade hålla kontakten. (*Louis hör numera till mina vänner på Facebook.*)

Min avskedsdag i Grekland var vädret alltför idealiskt men likväl alltför disigt för att fotografering skulle löna sig. Mina gamla restauranger i Patras hade klappat igen troligen till följd av krisen, och däckspassagerarna ombord var påfallande många. För första gången var inte *backpackers* i majoritet bland dem utan vanliga människor, till och med hela familjer. En äldre kvinna hade forskansat sig på det övre caféet bakom en hel barrikad av fåtöljer för att känna sig trygg med sina saker.

Resan tillbaka genomfördes utan komplikationer. Alla tåg gick i tid, och i Imola någon timme före Bologna började det regna. Det regnade även i Bologna, men sedan klarnade det upp tillräckligt inför Verona, där det halv 6 på kvällen ändå var 21 grader varmt.

Alberto var inte på tjänstgöring i sin butik, och Ida var ensam hemma. Achille var fortfarande borta och skulle inte komma hem förrän på tisdag. Jag väntades i Danmark onsdag eller torsdag, och det vore synd att lämna Verona utan att ha återsett Achille. Där fanns det också en del andra släktingar att klara av, så program fanns det alltid.

Jag har glömt att dokumentera doktor Sandys utlåtande om mitt hälsostillstånd eller diagnos, som kan vara intressant för likasinnade. Han uraktlåter aldrig att förhöra mig noga på denna punkt. Mitt aktuella visdomsstandsproblem struntade han i medan han livligt intresserade sig för mitt huvudvärksproblem, som nu gick på tredje året. Jag gav honom alla detaljer.

”Så du blir alltid fri från huvudvärken när du reser bort, och du får den alltid tillbaka när du kommer tillbaka. Och hemma dricker du massor av kaffe hela dygnet, går och lägger dig halv två och stiger upp sju normalt. Det behövs ingen expert för att säkerställa att alla dina symptom är psykosomatiska. Diagnosen är enkel. Du är bara en stackares kronisk självplågare (”*self-tormentor*”), och det är det enda du lider av. Fortsätt bara att hålla dig på resande fot, så klarar du av det.”

(I nästa nummer: *Resans höjdpunkt.*)

Resan till Phuktar, del 2 : Manali.

Birgit var en erfaren Kina- och Tibetresenär och hade till och med varit ute i Takla-Makan-öknen medan hon aldrig hade varit i Indien. Det var liksom det som fattades. Hon var den verkliga resentusiasterna med världens bästa humör, så jag kunde inte ha fått en bättre medresenär. Dessutom var hon jämnårig. Hennes resa hade organiserats av ”Läs och Res”, men på grund av diverse avhopp och avbokningar, dessvärre mycket vanligt i dessa svåra ekonomiska tider, hade hon även anlitat en annan researrangör, så att hon först skulle göra Delhi, Agra, Taj Mahal och kanske även annat innan hon skulle nå Leh om en vecka. Vid det laget var mitt program att vara i Zanskar.

Det var mördande hett i Delhi, och det var bara att klä av sig genast. Värre var det med byxorna. Benen svettades kopiöst hela tiden i 35 grader och plus, medan man ju inte kunde ta av sig byxorna, åtminstone inte offentligt i en buss.

Jag fick en buss hela vägen till Manali 6.40. Den kom iväg klockan 7, och vid middag efter fem timmar var vi i Chandigarh efter 25 mil. De återstående 31 milen över Bilaspur, Sundar Nagar, Mandi och Kullu tog tio timmar. Vi var framme först halv elva.

En kopp te på busstationen i Delhi, en vattenflaska på vägen, några digestivkex och ett äpple från Sverige var allt man fick leva på under dagen, och när man kom fram var allting stängt. Man kunde inte ens få en kopp te, utom nere i centrum vid busstationen. Men man kom fram levande enligt sin vana trots allt, och man fick plats i sitt gamla härbärge. Allt verkade normalt, och även min favoritrestaurang Lakshmi, Manalis äldsta och bästa, fanns kvar. Allt var lugnt, och i morgon kunde man se fram mot en välbehövlig vilodag efter non-stop-resan under två dygn från Göteborg. Landvetter-Manali hade tagit 36 timmar men hade kunnat göras på 24, om man räknar bort alla de onödiga väntetiderna.

En ung grabb ville genast haffa mig för sin billiga busstaxi till Leh. Den tog tio personer, gjorde resan på en dag, kostade bara 300 men startade 2 på morgonen. Nej tack. Bussen var dyrare men lugnare och bekvämare. Grabben i fråga var chauffören själv och något påstruken och frågade mig flera gånger om jag rökte och drack, som om han inte kunde tro att jag var en som aldrig rökte något och bara drack vid behov. Han ville ha mig bokad genast med halva avgiften betald i förskott, men jag krävde betänketid. Det kunde han inte ge mig. Man kan tänka sig vad för ett sällskap en så alert chaufför kunde ragga upp som helst både skulle kunna röka och dricka allt möjligt under vägen...

Man sov ut ordentligt och vaknade igen fullkomligt utvilad efter nio timmar. Vädret var fuktigt men regnfritt, och solen tittade nästan fram genom molnen. Jag gick upp till Vashisht för att genomgå det ceremoniella badet i de varma hälsokällorna, men denna gång gick det inte. Fötterna vägrade acceptera den heta temperaturen, som kan ha varit

över 40 grader. Det brändes för mycket helt enkelt. Ingen tortyr är värd något pris, så det var bara att avstå. Det hade aldrig hänt förut. Hade mina fötter härdat så mycket åt det kalla hållet att de så resolut krävde värmebegränsningar?

Jag hörde mig där uppe bland gamla hippies och guruer som jag visste att Johannes brukat umgås med om de visste något om honom. Han hade varit hos dem på vårvintern senast och haft siktet inställt på problemen i Pakistan, i synnerhet Swat. De hade avrått honom från att bege sig dit, som tydligen alla andra, men han hade naturligtvis rest ändå.

”Jag tyckte inte om hans inställning,” sade en gammal man. ”Han lever för mycket i framtiden och har extrema visioner om islams fall som jag tycker luktar rent önsketänkande, och han tror sig kunna påverka saken.”

”Är det talibanerna?”

”Bland annat. Sådana problem är inte hälsosamma.”

Naturligtvis kunde jag inte få ut något mera konkret från honom.

Nere hos buddhisterna omkring templet fick jag veta något mera men inte mycket:

”Han är orolig för Pakistans stabilitet efter mordet på Benazir Bhutto, en oro som delas av hela Indien. Vad han egentligen gör där i Pakistan har vi ingen aning om, men han berättar väl om saken när han kommer nästa gång.”

Det var vad jag fick veta, samstämmiga ledtrådar men inget konkret. Det var allt vad jag kunde åstadkomma.

Min gamle värd berättade att monsunen i år var en katastrof genom sitt uteblivande – det hade knappast regnat alls, medan förra årets monsunregn hade varit desto rikligare. Äppelskörden hade då blivit så rik att priserna gått ner till 20 rupier för ett kilo. Nu var de uppe i 70, och det fanns nästan inga äpplen att få tag på.

Det kom inte mer än några få droppar regn under hela dagen mitt under monsunsäsongen, så jag förstod vad han menade. Även vinterns snöfall hade varit sällsynta och sparsamma.

En polack på härbärgets levde i Breslau (Wroclaw), och vi kom att prata mycket om polsk film och de alltjämt problematiska relationerna med Ryssland. Han hade varit i Georgien under det ryska kriget förra året och sett vad ryssarna gjorde där med bombningar och ödeläggelse. Han bekräftade att Andrzej Wajdas film förbjudits visning i Ryssland av de ryska myndigheterna för dess avslöjandes skull av sanningen om Stalins behandling av Polen. Under Putin hade Ryssland åter halkat in på den officiella historieförfälskningens politiska snedtripp.

Annars var allt frid och fröjd i Manali, alla mina gamla (unga) vänner på Greenland fanns kvar, och man kunde som vanligt inte annat än bara må gott i Manali.

(i nästa nummer: *Ankomst Leb.*)

Den lugna stormresan, del 10 : Bisarr ankomst till Darjeeling.

Så kom man då hem till Darjeeling där allting var så välbekant och man var precis som hemma, men vägen dit blev längre än vanligt.

Ju mindre sagt om tågresan, desto bättre. Från Gorakhpur till Sonpur och Muzaffarpur var det fullständigt kaos hela vägen fastän det var två veckor efter Diwali, och tåget stannade en halvtimme vid varje station och kröp fram mellan dem i snigelfart dignande av sina sprängfyllda vagnar av gastande, kacklande och grälände passagerare som gjorde allt för att trampa varandra på tårna fastän det var vad de försökte undvika. I allt detta gränslösa ståhej och kaos av ett babelskt sammelsurium av kakofonier och röster kunde jag ändå från början till slut läsa Louis de Bernières 600-sidorsroman ”Fåglar utan vingar” om Turkiet under kriserna 1912-23 varunder alla greker fick lämna,

en mycket välskriven, givande och upplysande roman om ett historiskt kapitel inte många har brytt sig om att skriva om tidigare. Jag hade alltid undrat vad som egentligen hände med grekerna i Anatolien då de alla försvunnit så fullständigt spårlöst utan att lämna någon enda kvar.

Jag hade inte fått biljett med det önskvärda tåget North East Express när jag köpt biljetterna i Almora och då i stället fått biljett till ett senare tåg. Bagh-expressen från Kathgodam kom fram till Barauni 1 ½ timme försenat, vilket var måttligt. Nordostexpressen kom precis lagom, och jag hoppade på. Jag fann en liggplats ledig i den vagn som motsvarade min biljett, vilket var tur, då tåget skulle ha varit fullt. Ingen annan gjorde mig äran stridig om den platsen, så jag tog den. Frågan var vad konduktören skulle säga på morgonen. Jag behövde inte bekymra mig. Han kollade mig aldrig. Hade han ändå gjort det hade han naturligtvis konstaterat att jag satt på fel tåg men knappast gjort något väsen av saken.

Flera andra västerlänningar förekom på samma tåg och i samma vagn, så jag föreslog att vi skulle ta en gemensam jeep upp till Darjeeling. Det var de med på. De var ett mycket ungt skotskt par, ett ännu yngre franskt par och en far och son från England. Det franska paret var förtjusande, och vi blev genast goda vänner – han råkade studera i Umeå, så vi kunde tala svenska. Den gamle pappan och hans son var också underbara människor, medan det skotska paret från början visade sig problematiskt. De var på en jorden-runt-resa på ett och ett halvt år och överdrivet snåla. När de hörde att de måste betala 130 rupier för jeepen upp till Darjeeling ville de genast backa ur och ta bussen. (130 rupier är inte ens 20 kronor, och vägen är 80 km och bara uppför längs bitvis eländiga vägar.) Det hör till saken att alla sex var fullkomliga gröngölingar i Indien och för första gången i Darjeeling – de visste ingenting. Det hör även till saken att tåget blivit extra försenat – det hade tagit 40 timmar från Kathgodam medan det borde ha tagit 36, varför det snart skulle börja skymma. En bussresa skulle inte komma fram förrän långt efter skymningen.

Efter en maximalt jobbig tågresa genom hela den stökigaste delen av Hindustan försökte alltså denna nervösa skotska göra allt för att sabotera vår resa upp till Darjeeling för några få kronors skull. Lyckligtvis lyckades hon inte. Vi kom iväg, då majoriteten var för det, varken det unga franska paret eller den fryntliga pappan med sonen delade skotskans överdrivna utgiftsskräck, medan pappan gärna hade betalat extra för att få komma ända fram till hotellet. De skulle bo på hotell Dekeling mitt i stan, där jag och Tony bott i februari '95, ett hotell jag entusiastiskt rekommenderade.

Det mörknade när vi kom fram till Darjeeling, men jag eskorterade pappan och sonen upp till Dekeling och såg sedan till att vi kvickt blev av med det skotska paret som fick vara hur kinkigt det ville och gärna försvinna till vilket hotell som helst bara vi slapp dem – de ville ha TV på rummet och betalade gärna 500 för det. Den skotskan var ett skräckexempel på hur velig och inkonsekvent en kvinna inte får vara men ändå gärna är. Självsvåldiga kvinnor kan med sina nycker ödelägga andras liv utan att ens vara medvetna om det.

Själv tog jag hand om det franska paret, de hade tänkt bo på *Aliment*, ett annat bra ställe, men de följde med mig till mitt ställe *Tower View* och tog utan vidare in där. Själv fick jag mitt gamla dormitorium och tog genast en varm dusch för att sedan bryta resans långa fasta – min senaste måltid hade varit i Naini Tal. På tåget hade det bara varit te och bananer som gällde.

Men Darjeeling chockade mig med att vara stängt och tyst. Kunga var stängt, den bästa och min stamrestaurang, och också stadens bästa internetcafé var stängt. Jag frågade om orsaken. Denna dag precis före vår ankomst hade ett barn blivit överkört av en militärjeep mitt i centrum, vilket nästan utlöste kravaller. Alla affärer i centrum hade stängt för tre timmar i sorgesolidaritet, och efter tre timmar var det ju redan kväll, så de förblev stängda.

Sålunda kom jag hem till Darjeeling efter ett förlängt gatlopp genom hela Hindustans värsta kaos trots en absurt snål skotskas försök att sabotera hemkomsten – till ett Darjeeling mörklagt av sorg genom en trafikolycka.

Det var fullmåne, men molnen hade varit dramatiska på vägen upp, och ingenting garanterade något gott väder, då molnen hängde kvar efter skymningen. Det skulle bli en spännande dag i morgon.

(i nästa nummer: *Darjeelingdramat*)

Nya lektioner i Zanskar, del 12 : Farväl, Lamayuru.

Min sista dag i Lamayuru vigdes åt klostret Atitse, som ligger långt ovanför byn ganska nära passet Fotu La på 4000 meter. För en gångs skull hade jag tur med ett genvägsexperiment – den genväg jag valde uppåt på måfå för att komma bort från stora vägen visade sig (efter en spänningsladdad timme på väg blint uppför genom öknen) vara den riktiga. När jag kom fram till klostret efter två timmar stod där dock både en bil och en motorcykel. Ändå är detta kloster relativt okänt, det finns inte i guideböckerna och inte på kartan, och ändå hade två fordonslaster fransmän hittat dit.

Fransmännen i Ladakh är ett kapitel för sig. Marianne, hon som vägrade övernatta på vad hon kallade en "bordell" i Kargil, som var ett högst anständigt hotell, menade att 90% av alla utlänningar i Ladakh var fransmän. Ändå var de alltid i minoritet där de uppträdde, och när de var som mest, som i bussen från Padum, var de bara 25% av utlänningarna. Det vanliga tilltalet och hälsningsordet i Ladakh mellan vem som helst är "Julley", men säger man det till en mötande *trekker*, och han är fransman, svarar han "Bonjour" för att demonstrativt markera sin franshet och gör därmed all vidare konversation omöjlig om du själv inte är fransman.

Jag hade dock kommit vandrandes upp ensam genom öknen och över bergen och slog därmed ut fransmännen med sina jeepar och motorcyklar. Vandrigen tillbaka blev ännu mer spektakulär, ty jag följde en högre stig, som förde mig troligen högre än både Prinkiti La och Fotu La, vilket gav mig berusande kameraprospektiv, som utnyttjades till fullo. På sitt sätt, mot denna oändliga vildhet överallt, med hela Zanskar för sina fötter, som ensam i ett land likt Mordor, var detta kanske en höjdpunkt på hela resan.

Under vägen ner försämrades vädet och hotade bli ostadigt igen. På klättringen ner mot klostret i Lamayuru uppenbarade sig en tromb, som skoningslöst slet sönder och kastade upp allt som kom i dess väg: ett helt litet solkraftverk rycktes upp med rötterna och kastades omkring. Det var bara att hålla sig stilla i beredskap, bevaka den och hoppas att den inte skulle vända sin framfart mot dig.

Ikbal och Ina, belgiern och ryskan, kom lyckligt tillbaka från sin vandring till och från Wanla, och uppenbarade sig gjorde också munken från Mune, Lama Dorje, Suzys sällskap. Suzy hade nu rest tillbaka till Frankrike men skulle komma tillbaka nästa år, och munken insisterade på att jag skulle göra det samma. Det skulle bli svårt att låta bli.

Restaurangen på Dragon var som vanligt dyr och dryg: mycket pengar för små portioner, som ett franskt kök, så jag gick alltid upp till det 0-stjärniga Shangri La för middag, där man kunde få rejäla portioner för halva priset som dessutom smakade alldeles förträffligt. De hade det lilla extra som alla överspecialiserade kök saknar.

Där mötte jag ett tyskt par från Freiburg, som hade arbetat i Nepal. Då de bara vistats i Kathmandu hade de inte märkt mycket av kaoset i landet, men de hade tydligt märkt den ökande oron bland tibetanerna och förstod deras situation: ingen förändring till det bättre i Tibet, bara till det sämre, och ingen exiltibetan såg någon möjlighet att komma till ett ockuperat hemland där det egna folket gradvis reducerades till andrahandsmedborgare och till en minoritet i städerna genom tvångsinvandringen av

kinesiska översittare. Vi pratade mycket om detta problem, och vi kunde råkas igen i Nubra. (Tyvärr gjorde vi inte det.)

De hade varit i Dah, en mycket sällan besökt ort längre ned längs med Indus på bara 2800 meters höjd, där människorna är av en helt annan ras: inget tibetanskt, bara indoeuropeiskt, och de liknar inte heller kashmirer. De hade där mött en italiensk grupp som dock inte velat vandra upp till byn, varför de haft den helt för sig själva. Ingen kunde engelska, där fanns ingen elektricitet alls, utan allt var primitivt, ursprungligt och pastoralt. De rekommenderade mig varmt att fara dit nästa år.

Vädret var oroväckande genom den tilltagande blåsten och mulenheten, men det föll inget regn, och det var huvudsaken. Aldrig hade jag mått så bra i Ladakh och Lamayuru som denna gång: inga maghistorier, inga infektioner, inga förlorade dagar på återhämtning, bara krossade och deformerade tår. På morgonen avreste Ikbal och Ina, och vi hoppades återse varandra här nästa år.

Min avfärd följde, och mitt underbara värdfolk gav mig en avskedspresent: jag fick själv bestämma hur mycket jag ville betala i hyra. Detta är äkta buddhistiskt: ingen egoism, och fullständigt förtroende. Nu hade jag ju varit regelbunden gäst i åtta år, och för varje år blev återseendet kärare, men ändå: gesten var överväldigande i sitt förtroende. (Naturligtvis betalade jag inte mindre än rimligt.)

Bussen jag hamnade på till Likir var en sådan där *video coach* igen med alla passagerares ögon fastklistrade vid en absurd ytlig skräpfilm med musikalnummer, blod och våld och slagsmål. Naturligtvis stördes filmen som alltid av plötsliga små fyrkanter över hela bilden som avbröt ljudet och ersatte det med klickanden, och alltid var det något huvud i vägen som utsattes för gräl av andra, medan folk gick och stod i gången och inte kunde gå ur vägen. Hela idén med videobuss är fullständigt befängd, och det är omöjligt att få någon behållning av sådana föreställningar medan man minns allt som förstörde dem.

I Likir gick jag som vanligt vilse igen: allt var förändrat, nya hotell, nya campingar, plötsligt ett cybercafé i denna pastoralidyll – jag kom bort totalt, liksom varje år tidigare.

När jag äntligen kom fram till rätt '*Norbu Guest House*' (det fanns flera) var min underbara lilla vackra värdinna, som tagit hand om mig varje år, ensam hemma. Samma dag hade 12 gäster gett sig iväg mot Alchi och Leh men ingen mot Themisgang. Jag fick tillbaka mitt lilla enbäddsrum och kunde koppla av och njuta med en underbar kopp te före min obligatoriska traditionella vandring till klostret.

(I nästa nummer: *Likir*)

Den märkligaste boken

Den förekom minsann inte på Bokmässan men tål kanske just därför en närmare beskrivning, då det var något av ett evenemang när den i år för första gången kom ut efter mer än 50 år av dess tillblivelse. Den började skrivas redan 1923 och förelåg i två delar med utsökta autentiska illustrationer, som alltså nu äntligen blivit tillgängliga i mer än ett exemplar genom digital teknik och facsimiletryck. Det är gästböckerna från Sandö det handlar om.

Sandö var en sällsam ö i den finländska skärgårdens yttersta havsband som tidigt på 20-talet upptäcktes av konstnären Lennart Segerstråle, som fann dess miljö och fågelliv unika och idealiska för sin konstnärliga verksamhet – han var framför allt naturmålare. Dess ägare, en bonde i Pellinge, ville inte sälja den, då han behövde den för sina kor, men Segerstråle med vänner fick i alla fall arrendera ön med omnejd på 20 år, ett arrende som efterhand förlängdes och inte avslutades förrän 1963, när redan en tredje generation Sandöbolagister var framfödd. Bolaget byggde en stuga på ön som ännu finns kvar, som

blev något av en kulturhård för östra Nylands skärgårdsfolk under mellankrigstiden – diktare och konstnärer drogs dit och övernattade och kunde stanna där i dagar och veckor i följd för att förkovra sig så nära naturen man kunde komma. Dikten vi publicerade som avslutning i förrförra numret var därifrån. Till dem som bidrog med alster i form av dikter, teckningar eller reflektioner i gästboken hörde bland andra Tove Jansson och Solveig von Schoultz.

Under krigstiden kom naturligtvis denna verksamhet av sig men återupptogs direkt efter kriget och då av den andra generationen, som direkt frossade i denna utomordentliga möjlighet att glömma världen och slappna av från allt vad kriget inneburit. Gästbokens andra del är bräddfyllt av dessa efterkrigsungdomars entusiasm, samtidigt som de oavvisliga tragedierna lyser igenom med smärtsam påtaglighet.

Tyvärr inleddes i samband med krigstiden även problemet med icke önskvärda våldgästare – vilda skärgårdsmarodörer bröt sig in i stugan under krossandet av dess fönster och levde rövare där, varunder de bland annat använde blad ur gästboken som tände – dit försvann Solveig von Schoultz' unika dikter, som knappast fanns i kopior. En tredje del av gästboken inleddes men utsattes även den för huliganism, samtidigt som inbrotten och förstörelserna blev allt vanligare, varför Sandöbolaget motsträvt fann sig tvungna att avveckla verksamheten, vartill bidrog även andra faktorer. Den tredje generationen hade dock varit villig att ta över och förblir engagerad i denna tradition ännu idag.

Vad som finns kvar (utom själva stugan) är gästböckerna, där åtminstone den första är helt intakt. Då paginering saknades kan man inte uppskatta hur mycket av den andra delen som revs ut, men redan 1945 kunde Gunnar Karlsson konstatera att sådant inträffat. Den tredje delen, som ingen vet var den finns idag, blev egentligen aldrig mer än fragmentarisk. De två första delarna finns alltså nu i ett mycket begränsat antal tillgängliga i facsimilupplaga hos de sista alltjämt levande Sandöbolagisterna.

Den 20 oktober far vi tillbaka till Himalaya för ett förnyat försök att äntligen återse Nepal efter åtta år, varför nästa nummer inte kan väntas förrän i december, då vi börjar ta i tu med den adertonde årgången.

www.fritenkaren.se

<http://hem.fyristorg.com/aurelio>

<http://www.flickr.com/photos/lanciai>

<http://clanciai.webblogg.se>

<http://www.poeter.se/poetHome.php?writerId=7222>

<http://www.poetbay.com/poetHome.php?writerId=1057>

samt numera förekommer vi även på facebook.com
(som *Christian Lanciai*)

Göteborg 7 oktober 2009